

ENDERUNLU KÂMİL VE ŞİİRLERİ

Beyhan KESİK¹

Özet

Enderun, Osmanlı'da idarî ve askerî kadroların yetiştirilmesi için oluşturulan saray okuludur. Medrese dışındaki en önemli eğitim kurumu olarak dikkati çeker. Fatih zamanında gerçek yapısına kavuştuğu söylenen bu kurumda ırk ve kan bağı yerine kültür ve disiplin temel prensipler olarak benimsenmiştir ve devletin ihtiyacı olan kadrolar bu anlayışla yetiştirilmiştir. Genellikle aileleriyle ilgisi kalmayan devşirme çocukların, belli bir eğitime tabi tutulduktan sonra alınıp yetiştirildiği yer olarak dikkati çeker. Yetiştirme faaliyetleri, Büyük ve Küçük Odalar, Doğanlı Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademe şeklinde sürdürülmüştür. Bunlardan IV. Murat zamanında oluşturulan Seferli Koğuşu, başlangıçta çamaşırhane olarak kullanılırken çalışmaların sanata kaydırılmasıyla şair, musikişinas, hanende, kemankeş, pehlivan, berber vb. meslek dallarında gençlerin yetiştiği bir koğuşa dönüşmüştür. Bu koğuşta yetişen şairlerden biri de Enderunlu Kâmil'dir. Akkâ muhafızı Tâhir Ömer'in torunu ve Tâhir Ali Bey'in oğlu olan Kâmil, Sultan I. Abdülhamit zamanında (1174-1789) devlete isyan eden dedesinin ve babasının idam edilmesiyle Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından kardeşi Enderunlu Fâzıl ile birlikte İstanbul'a getirilip Enderun'a alınmış ve burada Seferli Koğuşu'nda görevlendirilmiştir. Kaynaklarda, 28 yaşındayken asrının ender şairlerinden olabileceken vefat ettiği ve şiirlerinin kaybolduğu bilgisi yer almaktadır.

Bu çalışmayla Kâmil'in bir şiir mecmuasında yer alan 12 manzumesi tanıtılacaktır.

Anahtar sözcükler: Enderun, saray okulu, eğitim, şair.

THE POETRY OF KÂMİL OF ENDERUN

Abstract

Enderun was an Ottoman palace school that was established in order to groom administrative and military personnel, and moreover was recognized as being the single most important educational institution in the Empire outside of the system of madrasas. During the reign of Mehmed the Conqueror, Enderun—which was said to have embraced excellence—had opted to adopt culture and discipline instead of race and lineage as being its most fundamental of principles and, hence, had trained its pupils in order to serve the needs of the Ottoman State in accordance with those principles. The seven places within the palace as to where these pupils—who, generally speaking, maintained little in the way of ties with their families—had received this education is most interesting in and of itself: the Grand and Small Chambers, the Falcon Ward, the Voyager Ward, the Pantry Chamber, the Treasury Chamber, and the Private Chamber. In particular, the Voyager Ward (built during the reign of Murad IV) had originally served as a laundry room, but was later converted into a salon where many a poet, musician, singer, archer, wrestler, and barber [among other professions] would ultimately be trained—not the least of which includes the poet Kâmil of Enderun. During the reign of Sultan Abdul Hamid I, Kâmil—who was the grandson of Acrite minder Tâhir Ömer and son of Tâhir Ali—was brought to Enderun with his sibling Fâzıl of Enderun by Gazi Hasan Pasha of Algeria upon the execution of their father and grandfather over charges of treason, and was assigned to the Treasury Ward. Various archival resources indicate that he had died at the age of 28 just as he was sitting on the threshold of becoming a prominent poet of the century, and that his poetry has become all but lost. This paper will bring to light twelve of Kâmil of Enderun's poems as unearthed in an Ottoman-period poetry miscellany/anthology.

Keywords: Enderun, Palace School, Education, Poetry

¹ Prof. Dr., Giresun Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, b_kesik@hotmail.com.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde medrese dışındaki en önemli eğitim kurumu olarak dikkati çeken Enderun, idarî ve askerî kadroların yetiştirilmesi için oluşturulan saray okuludur. Fatih zamanında gerçek yapısına kavuştuğu söylenen bu kurumda ırk ve kan bağı yerine kültür ve disiplin temel prensipler olarak benimsenip devletin ihtiyacı olan kadrolar bu anlayışla yetiştirilmiştir. Genellikle aileleriyle hiçbir ilgisi kalmayan devşirme çocukların, belli bir alt eğitimden geçirildikten sonra alınıp eğitildiği bir yer olarak öne çıkar. Eğitim, Büyük ve Küçük Odalar, Doğançlı Koğuşu, Seferli Koğuşu, Kiler Odası, Hazine Odası ve Has Oda olmak üzere yedi kademe üzerine kurulmuştur. Bunlardan IV. Murat zamanında oluşturulan Seferli Koğuşu, başlangıçta çamaşırhane olarak kullanılırken çalışmaların sanata kaydırılmasıyla şair, musikişinas, hanende, kemankeş, pehlivan, berber vb. meslek dallarında gençlerin yetiştiği bir koğuşa dönüşmüştür (bk. İpşirli 1995: 185-187). Bu koğuşta yetişen şairlerden biri de Enderunlu Kâmil'dir.

Asıl adı Hasan Kâmil olan şair, 1173/1759-60 yılında Akka'da doğdu (Küçük 1995: 188). Enderun'da yetiştiği için Enderunlu Hasan Kâmil Bey olarak tanındı. Akkâ muhafızı Tâhir Ömer'in torunu ve Tâhir Ali Bey'in oğludur. Sultan I. Abdülhamit zamanında (1174-1789) devlete isyan eden dedesinin ve babasının idam edilmesiyle Cezayirli Gazi Hasan Paşa tarafından kardeşi -daha sonra Enderunlu Fâzil olarak şöhret bulan- Fâzil Hüseyin Bey'le birlikte İstanbul'a getirildi. Enderun'a alınarak iyi bir öğrenim gördü. Seferli koğuşunda görevliken 1201/1786-87 yılında vefat etti. Vefat ettiğinde henüz yirmi sekiz yaşında idi.

Şairin eserlerine dair bir bilgi bulunmasa da Âkif, eserlerinin kaybolduğunu söylemektedir (Kılıcı 2001: 111-112; Uysal Bozaslan 2012: 2564). Kâmil'in Fatîh (Çifçi yty.: 353), Tayyazâde Atâ (Arslan 2010: 547-548) ve Âkif (Kılıcı 2001: 112; Uysal Bozaslan 2012: 2564)'te matla beyti eksik bir gazeli bulunmaktadır. Bu gazelin haricinde Millet Kütüphanesi Ali Emîrî Efendi Manzum Eserler 717 numarada kayıtlı şiir mecmuasında 12 manzumesi [7 gazel, biri Farsça olmak üzere 2 kıt'a, Nâbî ve Ârif'in şiirlerine olmak üzere 2 tahmis ve 1 kaside (yeni yıl tebriki)] yer almaktadır. Mecmuanın sonunda "*Mecmû'a-i Eş'âr Diyârbekr vesâ'ir Memâlik Şu'arâsınıñ Birçok Nâ-dîde Şi'rlerini Hâvî Mecmû'a-i Nâdiredir*"² ifadesi yazılıdır.

Şairin sanatı hakkında *Osmanlı Müellifleri*'nde (Mehmed Tâhir 2000: 371) orta dereceli bir şair olduğu kaydı yer alırken, Âkif (Kılıcı 2001: 11-112; Uysal Bozaslan 2012: 2564) asrının ender şairlerinden olabileceken vefat ettiğini belirtmektedir. Kâmil'in az sayıdaki bu manzumelerinden hareketle Âkif'in değerlendirmesine katılmak mümkündür. O, her şeyden önce geleneğin imkânlarından layıkıyla yararlanan bir şairdir. Âşıkane ve rindane şiirleriyle Nedîm'i, hikemî şiirleriyle de Nâbî'yi hatırlatır. Şiirlerinde aruz yer yer aksamaktadır fakat bu aksamanın müstensihin dikkatsizliğinden kaynaklandığını söylemek pek yanlış olmayacaktır.

² Boyabat (bk. Kesik, F. Kola 2018), Bağdat (bk. Kesik 2018a) ve Musul (bk. Kesik 2018b) gibi yerlere ait şairlerin şiirlerine de yer verilmiştir). Mecmua, tarafımızdan yayına hazırlanmaktadır.

Enderunlu Kâmil'in Siirleri

57a Kâmil Hasan Beg Tâhir 'Ömer-zâde Eş-Şâmî

-1-

Mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün mefâ 'lün

- 1 Şunarsa sâķī-i gül-çehre baña cām-ı Cem şimdi
Verir farṭ-ı kederden nūş-ı şahbâ ḳalbe ğam şimdi
- 2 O şūḫ-ı pür-cefâdan etme ümmîd-i vefâ ey dil
Bu naḫvetle o bî-mihr eylemez terk-i sitem şimdi
- 3 Olursa mîvesi bâġıñ draḫt-ı serv-âzâdd[a]
Ser-efzâdân-ı 'âlemden düşer fikr-i kerem şimdi
- 4 Rehâ yok ḳayd u miḫnetden bu demde ehl-i idrâke
Miyân-ı nâsda nâ-dân olanlar muḫterem şimdi
- 5 Bisâṭ-ı cüd[1] ṭayy etdi³ bu 'aşrıñ buḫl-kârânı
Yemînim râst cüd-ı Hâtem'e etsem ḳasem şimdi
- 6 Kim eyler iltizâm ma'mûrî-i vîrâne-i himmet
Hemân ta'mîr-i şehr-i ḫisset-âbâd mültezem şimdi
- 7 Neden bî-hüde dökmeḳ âb-rû pîş-i siyeh-rüyân
Sezâ-yı serzenişdir ḫaḳ bu kim Kâmil ḳalem şimdi

³ "ṭayy etdi" mecmuada "pür-ṭayy etdi" şeklindedir.

-2-

ve lehu

Fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

1 La‘l-i dil-berden bu gün bir cām-ı mey nüş eyledim

Mest olup derd-i ser-i dehri ferāmüş eyledim

2 Şubh olunca etdi [şād] bir buse ile o meh

‘Ālem-i rü‘yāda hürşīdi der-āgüş eyledim

3 Ol kadar dökdüm reh-i dil-dāra eşk-i çeşmi kim

Giryeden bülbülleri gülşende hāmüş eyledim

4 Āh u zār etdim o deñlü ‘arz-ı hāl-i dilde kim

Sūzişimle yār-ı bī-pervāyı medhüş eyledim

5 Şanma ey Kâmil görünen gökde[ki] ebr-i bahār

Āsumānı dūd-ı āhımla siyāh-püş⁴ eyledim

-3-

ve lehu

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

1 Seni bir demde ‘azīz etse de mülk-i Mışr’a

NİLveş āb-ı rüyun⁵ dökme kibār-ı ‘aşra

2 Çarhđan ümmīd-i vefā ‘ārife çıkmak gibidir

Süllem-i pertev-i hürşīdle bām-ı kaşra

⁴ Mecmuada “sipāh-püş” şeklindedir.

⁵ Mecmuada “āb-ı ruşun” şeklindedir.

3 Yapdı Bağdād-ı dili haṭṭı gelince o[l] şāh
Çalmadı luṭfu velī ba‘de ḥarābü’l-Başra

4 Leşker-i gam ne kadar etse hücum u tazıyık
Çal‘a-i fikri düşürdüm yine kayd-ı ḥaşra

5 Bir mi bārān ile seyl-āb-ı sirişkim Kâmil
Ki bunun aḳması vā-beste degildir ‘aşra

57b

-4-

ve lehu

Mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün mefā‘ilün

1 Neden bu rütbe kaṭ‘-ı iltifāt ey meh-liḳā benden
Neden tā bu kadar şarf-ı nigāh-ı āşinā benden

2 Nedir bilsem günāhım n’eyledim ta‘zire şāyeste
Ki bir laḫza dirīg etmezsın ālām [u] cefā benden

3 Günāhım yok demek ol daḫı bir gūne ḳabāḫatdir
Hemīşe ‘afv olur senden muḳarrerdir ḫaṭā benden

4 Günāh etdim ruḫ-ı pūr-tābıña teşbīh edip mihri
Şudūr etmiş efendim sehve bu iftirā benden

5 Şeh-i ḫübān-ı ‘ālem olduḡuñ ḫaḫ-ı cihān söyler
Degildir bu sitāyişler mücerred iddi‘ā benden

- 6 Dil üzre mühr-i mihriñ urdum ey mihr-i ziyâ-güster
Şaķın zann eyleme bu ‘arz-ı ihlâşı riyâ benden
- 7 Degil haddim o mehle baħsin etmek vaşl-ı hicrânıñ
Beni redd etse ey Kâmil yine zıll-ı recâ benden

-5-

ve lehu

Fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilâtün fe‘ilün

- 1 Merhabâ ey meh-i ferhunde-liķâ hoş geldin
Maķdemiñ dîdelere verdi ziyâ hoş geldiñ
- 2 Hâķ bilir rûz-ı firâķıñ baña târîk oldu
Rûşen etdiñ şeb-i deycûru şehâ hoş geldiñ
- 3 Sensiz ey rûh-ı revân başıma teng oldu cihân
Gele ey dil-ber-i pākîze amâ hoş geldiñ
- 4 Ey büt-i ‘işve-nümâ gamzesi şemşîr-i ķazâ
Ey ruħu âyne-i esrâr-ı Hüdâ hoş geldiñ
- 5 Leyle-i Kâdr-i mübârek şeb-i teşrîfîndir
Rûzuna bayram eger dense sezâ hoş geldiñ
- 6 Sen sa‘âdetle gidelden berü ey şüh-ı cihân
Hâķ teşrîfîne hep dîde-güşâ hoş geldiñ

- 7 'Âlemiñ cânısın ey mâ-ğaşal-ı milket-i hüşn
Saña Kâmil gibi çok kimse fedâ hoş geldin

-6-

ve lehu

Fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlâtün fe'îlün

- 1 'Âşıka bunca sitem bâ'îş-i efsûs oldu
Kağ'-ı ümmîd-i vefâ eyledi me'yûs oldu

- 2 Habs edip kîselere kayd-ı ebedle 'âlem
Acıdım dirhem-i bî-çâreye maħbûs oldu

- 3 Nice ketm edebilir dil o siyeh-çeşminden
Râz-ı pinhân-ı dile ğamzesi cäsûs oldu

- 4 Bulamam baht-ı siyehkâra kabâhat yalnız
'Âlemiñ tâli'î bed yıldızı menhûs oldu

- 5 Hattı geldikde seni şâd edecektir Kâmil
O kadar nokta-i femden baña maħsûs oldu

-7-

ve lehu

Mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün mefâ'îlün

- 1 Bir âdem nâ'il olmazdı vişâl-i cennete hergiz
Bu râh-ı teng ü bârîk-ter kıyâmetde şırât olsa

- 2 Şudür etmez idi [hiç] düzağa vefk-ı muhâl iken
Bihıştîñ va 'desi bu rāh gibi semmü'l-ıyâğ olsa

-8-

ve lehu

Fā'ilātün fā'ilātün fā'ilātün fā'ilün

- 1 Hiç kes ber-rüy-ı gâbrâ hem-çü in rāhî nedîd⁶
Güyyâ maḥsūs nîst çün dehân-ı dil-ber est

- 2 Teng-ter est ez sâḥa-i himmet der in 'ahd-i ḥasîs⁷
Hem-çü fikr-i 'âkilân-ı ḥurde-bîn bârk-ter est

58a

-9-

ve lehu

Fe'ilātün fe'ilātün fe'ilātün fe'ilün

- 1 Şeyḥ Efendi yine kürsîde kıyâmet söyler
Rind n'eyler o dirâz kışşayı kâmet söyler

- 2 Yârı tenhâ bulıcağ söyle hemân zâr-ı dili
Söylemem derseñ eger sendeki ḥâlet söyler

- 3 Telḥî-i cām-ı firâk söyler içenler ammâ
Bâde-nüşân-ı vişâl özge ḥalâvet söyler

- 4 Görmedim kimse ki dünyâdan ola rû-gerdân
Her biri sözde yine çarḥa 'adâvet söyler

⁶ Hiç kimse yeryüzünde böyle bir yol görmedi. Sanki sevgilinin ağzı gibi görülmezdir.

⁷ Bu alçak zamanda himmet/gayret sahasından daha dardır. Küçük/ince şeyleri gören akıllıların fikri gibi incedir.

- 5   Çalmadı rābıta ‘ālemdede ne kânūna nazar
Kimi sōyletseñ uşūl ūzrede ‘ādet sōyler
- 6   Her kese rızķı⁸ veren Ĥazret-i Bārķen hep
Der-i hūnkāra baķar şāķib-i devlet sōyler
- 7   Kām alan yok mu bu dūnyāda kimi gōrdūmse
Çeşm-i pūr-ķūn-ıla ađlar da şikāyet sōyler
- 8   Ĥūsn zann eylediđiđiñ ādeme hem-bezm olsañ
Hep nifāķ baķşine dā’ir saña şoķbet sōyler
- 9   Bu imiş ķā’ide erbāb-ı suķān beyninde
Diñleyip sōze gelirse aña nevbet sōyler
- 10   Kime ‘arz eyleyelim derd-i dil-i bīmārı
Kendi cisminde eķibbā daķı ‘illet sōyler
- 11   Sōyler evşāf-ı mey ū dil-beri herkes ammā
Kāmil-i nādire-perdāz hele ķikmet sōyler

-10-

ve lehu

[Taķmīs-i Ėazel-i Nābī]

I

Mef’ūlū mefā’lū mefā’lū fe’ūlūn

Her dem feleđiñ cevriñi şekvādan uşandıķ

⁸ “rıķķı” mecmuada “rıķķını” şeklindedir.

Bir buse için yâr-ıla da' vâdan uşandık
Bunca gam ile hâşılı dünyâdan uşandık
Bir devlet için çarha temennâdan uşandık
Bir vaşl için agyâra müdârâdan uşandık

II

Rûyun görerek şafvet-i mir'âti unutduk
Mey nüş ederek kayd-ı mübâlâti unutduk
Cevriñle seniñ lezzet-i mâ-fâti unutduk
Hicriñ çekerek zevk-ı mülâkâtı unutduk
Maḥmûr olarak lezzet-i şahbâdan uşandık

III

Qıldık heves-i câh ile bî-hûde temennâ
Geh devletiñ erbâbına geh çarha müdârâ
Şanma serimizdeki hemân şimdi bu sevdâ
Düşdük katı çokdan heves-i devlete ammâ
Ol dâ'îye-yi dağdağa-fermâdan uşandık

58b

IV

Âzâde-dilân sıklık-i hicrâna tayanmaz
Her sâde-ruḥuñ âteş-i ruḥsârına yanmaz
Ben gamdan uşandım daḥı dil-dâr inanmaz
Dil gamla daḥı dest ü girîbândan uşanmaz
Bir yâr ile ey dil gavgâdan uşandık

V

Etsiñ der iseñ sâmi'aya sūzişi te'şîr
Qıl bâri ser-encâm-ı dil-i Kâmil[i] ta'bîr
Gerçi ki degil kıbil-i güncâyiş-i taḥrîr

Nâbî ile ol âfetiñ et hâlini takrîr

Efsâne-i Mecnûn ile Leylâ'dan uşandıķ

-11-

ve lehu

Taḥmîs-i Ğazel-i 'Ārif

I

Mef'ûlü mefâ'îlü mefâ'îlü fe'ûlün

Ol çeşm-i kemân-dâra dilim ṭurfе nişândır

Düzdîde ḥadeng-i nigeḥi menzil-i cândır

Hem-vâre işim anıñ için âh u fiğândur

Derdim yine bir şüh-ı kemân-keşle yamandır

Kim ğamze vü ebrûsu hemân tîr ü kemândır

II

Her neyl-i ciger-düzuna kandîl göñüldür

Sinem daḥı âteşle döğölmekde vühüldür

Ol şüh ise âlüfte vü âşüfte vü müldür

Gerçi daḥı ğülzâr-i leṭâfetde dü ğüldür

Lîkin çilesiz eşbe-edâ ḥançer-i kandır

III

Ol müy-ı miyân çekmedir âĝüşa nihânî

Mânend-i kemân ḥam kılan âşüfte dilâni

Bârîk o kadar kim göremez dîdeler anı

Ol zülfü kemendiñ o kadar ince miyânı

Kim ḥalka-i zih-ĝîr kemer olsa ğüzerândır

IV

Sâḥîr midir oķ atmada çeşmi hele bilmem

Kim çekdiği yâyı çekemez Zâl-ile Rüstem
Şarşar eremez atdığı fîre ne ‘aceb hem
Mânend-i şadef sîne-i ‘uşşâkda her dem
Âzmâyiş-i sehm-i nigehi toz kıparandır

V

Herkes çekemez kûs-ı gam-ı mihneti hâşıl
Ol pençe-i gaddâra kapılmış katı müşkil
Âzâdelik olmaz aña dil cân-ıla kâbil
Üftâde yed-i câzibe-i ‘aşkı olup dil
Her lahza kepâde gibi bî-tâb u tüvândır

VI

Dil keş-me-keş-i cevr-ile mânend-i kepâde
Yâr⁹ sitemi çok sıklıklet-i ağıyâra ziyâde
Bulsam¹⁰ anı tenhâ olmasa hiç kes arada¹¹
Şaştin düşürüp bir kez aña etsem ifâde
Dil kabza-i ‘aşkında ki feryâd-künândır

59a

VII

Ey âfet-i cân dîde-i hasret gile-mendiñ
Deryüze eder çünkü giriftâr-ı kemendiñ
Mir’ât-ı mücellâ gibi aç sîneñi kendin
Bir kerre küşâd et hele çöz tüğme vü bendiñ
Seyr etmeyeli sîneñi biz haylî zamândır

VIII

Ey kaşı kemân tüt bir dil-i zârı yanında¹²
Tutmak nedir ağıyâr-ı sitemkârı yanında
Terkeş gibi taşma bu kadar bârî yanında

⁹ “Yâr” mecmuada “yârîñ” şeklindedir.

¹⁰ “Bulsam” mecmuada “bulmasam” şeklindedir.

¹¹ Mısraın vezni aksamaktadır.

¹² Mısraın vezni aksamaktadır.

*Mānend-i sîr gezdîrip aġyârı yanînda
Nāvek gibi atma¹³ beni yābāna ziyāndır*

IX

*Ne bu dil-i sevdā-zede gider ne o şāhiñ
Esrār-ı maḥabbetde kuşūr baḥt-ı siyāhiñ
Yoḥsa ġam-ı ‘aşkında ben ol ‘işve-penāhiñ
Kalmam geri meydān-ı maḥabbetde o māhiñ
Vaşlına bedel vereceğim rūḥ-ı revāndır*

X

*Ḥaḳ çağırıp el çekdi kemāndan ki bu ma‘nī
Nāz geçmege ġayrī dil-i ‘uşşāka mebnī
Hem-dili(?) degil raḥmına üftādeye ya‘nī
Atdı oḳun yaşdı yayın rāmī ḥüsni¹⁴
Çün ol büte ceşş-i ḥaḫı¹⁵ gördüğü revāndır*

XI

*Meydānı alıp ḥaḳ bu ki üstād-ı sūḥan-ver
Pîş-rev[i] olup zümre-i ‘irfāna ser-ā-ser
Pey-revlere Kāmil ḳodu ma‘nā-yı mükerrer
Taş dikdi alıp menzili hem başdı hevālar
Tîr-i ḳalem-i ‘Ārif ‘aceb murġ-ı yegāndır*

-12-

ve lehu

Fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilātün fe‘ilün

1 Ḥamdülillāh ki dem-i sūr u sūr u ser sāl

Dil maḥal olsa o dil-dāra heveskār-ı vişāl

¹³ “atma” mecmuada “itme” şeklindedir.

¹⁴ Mısraın vezni aksamaktadır.

¹⁵ “ḥaḫı” mecmuada “ḥatın” şeklindedir.

- 2 Dehre rām olmada kām almada herkes hālā
‘Asker-i sūr-ıla her sâha-i dil māl-â-māl
- 3 Olmasa dilde revā vesvese-i tül-ı emel
Ki murād olmada âmāde ger olursa muhāl
- 4 Dem o dem ki ola âsüde-i âlām her dil
Dem o dem ki heme ‘âlem ola mesrûru’l-hāl
- 5 Vâşıl-ı kām ola her âdem ü ma’dûm ola hem
Kim ola dilde keder dehr ola kâma dellāl
- 6 Devr ol devr-i dil-ârâ ki ola ‘âlemde
Her gedâ server u her ma’dim ola mâlik-i māl
- 7 ‘Ahd-i serdâr [u] mülük dâver [ü] ekrem ki odur
Hâris-i mülk ü medâr-ı düvel ü ekmel-i âl
- 59b 8 Ol ki ‘âlemde müsellema aña eṭvâr-ı kerem
Her mekârimde ki var hisşe alur ‘âlü’l-‘âl
- 9 Muşliḥ-i kâr-ı düvel mâ-ḥaşal-ı mülk ü milel
Ki görür emr-i kesel ‘adl ü meḥâmidde muhāl
- 10 Odur ol dâver-i Dârâ-dem ü mülk-ârâ ki
‘Âr görür her melike ‘asker ü serdâr irsâl

- 11 'Äleme her ki gelir 'usr olur aña sehl
Hulv olur aña mekârimde sülük-ı ehvâl
- 12 Gâh olur ki o¹⁶ süvâr elde hüsâm-ı şârim
Gök demür olsa da a 'dâ dem-i dammaḥa? muḥâl
- 13 Ḥamle ger olsa dem-i ma 'reke de Kerrârvâr
Ser-i a 'dâ dögülür urmasa evvel derḥâl
- 14 Dâverâ dâdgerâ server-i a 'lâ-güherâ
Melik-i 'âlem ü memdûḥ-ı dil-i ehl-i kemâl
- 15 Dâr-ı 'âlem dem-i 'adliñde ser-â-ser ma 'mür
Keremiñ ehl-i dile vâsiṭa-i emr-i delâl
- 16 Deriñ ol dergeh-i a 'lâ ki olur maṭmaḥ-ı kâm
Ümerâ aña revâ olsa dem-â-dem rû-mâl
- 17 O ki dergeh-i murâd u emel ü maṭma 'ı dil
Herkese maşlaḥa-i derk [ü] vişâl-i âmâl
- 18 Olmasa kimse mu 'âdil saña 'âlemde maḥal
Ki gedâ vü melike dergehiñ evlâda mâl
- 19 Her kelâmiñda ḥüküm vardır Aristôsâ
Ki saña mülhem olur silk-i güher sımṭ-ı lâl

¹⁶ Mecmuada “ol” şeklindedir.

- 20 Dāverā medhiñe ḥadd olsa olurdu vāşıl
Aña ḥadd olsa gelir ḥaşra o dem ‘add-i rimāl
- 21 Ola mühmelse de medhiñde kelāmım mesmū‘
Elem-i dehr ile dil memlū maḥal olsam lāl
- 22 Göñül ālūde [vü] hem-serde [de] sevdālar var
Gelmek emr-i muḥāl rūḥa hele dā’-i kelāl
- 23 Derd-i ser ehl-i dil-i¹⁷ ‘aşra müdārā her dem
Ḥük-m-i dehr ehl-i kemāl ü dile der-kār-i ihmāl
- 24 Dem-i da‘vā degil ol emr-i du‘āda Kāmil
Saña da vāşıl olur ḥilm-i melek herkese ḥāl
- 25 ‘Ömr-i aṭvelle müsā‘id ola Allāh saña hem
Ola hem-vāre umūruñda saña Mevlā dāl
- 26 Mihr ü mehle ola devvār süre her sāl ‘ömrüñ
Māh-ı devr-i keremin olsa ḥad-i sālde hilāl
- 27 Hem du‘ā ḥāşıl u ‘ilm-i ‘aded-i sāl Kāmil
Dāver’e ‘ömr-i evvel ala her ser-i sāl

¹⁷ Mecmuada “dile” şeklindedir.

Ekler

کامل حسین
 طاهر عمر زاده
 الشامی
 موز سلفی کلچر پر با که جام جم شکر
 ویر و فرود آکدر در نوش صبا قلبم غم شکر
 او سنج بر بخت از انیمه امید وفا ای دل
 بوختو که او بیکه ایلیز ترک ستم شکر
 او اولونه ملیحه با عک درخت سرو ازاد
 سوزانان عالمند دوش فکر کرم شکر
 درها بوق قید و محنتدن بوین اهل آدره
 میان ناسک نادان اولنار محتر شکر
 طاهر جود بر طی الهای بو عطر بخل کارانی
 بسا جود جو حاتم ایلیسیم قسم شکر
 بیسیم راست جو حاتم ایلیسیم قسم شکر
 کییم ایلی التزام معموری ویریه همت
 همان تعمیر شهر خست آباد ملتزم شکر
 ندن بهوده دو کمان برو پیش سپهر و بان
 سزای سز نشد ریحی بویم کامل قلم شکر

وله
 لعل لبردن بکون بر جام می نوش الیوم
 مست او لب در سردهری فراموش الیوم
 صبح اولنجبه آیتک بویسه ایله اومه
 عالم رو یاده خوشنیدی در اغوش الیوم
 او قدر دو کدم ره دلداره انک چشمی کیم
 کوبه دن بلبلبری کلشنده خاموش الیوم
 اده و زار آیدم اود کلو عرضحال الیوم
 نشو شمله یار بی پروایی مدهوش الیوم
 صنمه ای کامل کورین کون ابر بهار
 آسمانی دود آهله سیاه شوی الیوم

وله
 سنی بر دمن غیر اتیسه دده ملک مصره
 نیل و نیش آب رخز دو کیمه کبار عصره
 چرخند امید وفا غار فیه حقیق کبیر
 سلمه پر تو خوشنیدی له بام قصره
 بایدی بغداد دلی بعد خراب البصره
 فالمدی لطفی ولی بعد خراب البصره
 لشکر غم نقد را تیسه هجو و تضییق
 قلعه فکری دوشوردم نیه قید حصره
 برمی بارانله سیلان سر شکیم کامل
 که بونک آقسی و انیسته دکلد عصره

نذرتا بورتیه قطع التفایه ای معلقانید
 نذرتا بوقدر صرف ننگاه آشنا بندن
 نذر بلیسم کما هم نیلیم نغزیه سانشته
 که بر خطه در بیخ اینم سین الام جها بندن
 کما هم بوقدیمک اولادخی بگونه قیاحدر
 همیشه عفو اولور سنند مقرر خط بندن
 کماه ایدم رخ بر تالکه تشبه ایدوم
 صدرا یش اولدم سهوله بوقدر بندن
 شه خوربا عالم اولدیک خلق جها سولدر
 دکلد بوستا یشلر جبر اده عابندن
 دل اوزن مهر برک اووم ای مرضیا
 صفین ظن الیه بو عرض خلایق ریابندن
 دکل خدم اومله بجان اینک وصل هجرتک
 بنزد اینسه ای کامل نیه ذل در جابندن

و له
 محایایمه فوخده لقاشون کلک
 مقدمک دین لور ویرد ضیاخون کلک
 حق بلور روز فراق بکاتارین اولک
 روشن ایتدک شب بچور شه خاشون کلک
 سنسز ای روح روا باشه تک اولدجه
 کلاه ای دلبری پاکیزه شی شمشیر
 ای عشقو نما خنده شی شمشیر
 ای رخ آینه اسرار خلد خاشون کلک
 لاله قدر مبارک تشبیر بکلدر
 روز نیه بیرام آورد نیه سز خاشون
 سن سعاده کیدلک بر وی شوخ جها
 خلق تشبیریکه هب دین کشا خاشون
 عالمک جانیسین ای ما حصل کلک حسن
 سکا کامل بجه چوق کسه فدا خاشون کلک

و له
 عاشقانه بویجه ستم باعث افسوس اولک
 قطع امید وفا الیدی می اویس اولدی
 حبس ایدوب کینه قید ایدله عالم
 آجیدم در هم بیچاره مجنون اولدی
 آنچه کلم الله بلور دل او سینه
 وز بهانه دله غمزه شی جاسوس اولدی
 بولوم محنت سیه کتا قیاحت یالان
 عالمک حاکمی بدلی ذری منحوس اولدی
 خطی کلدک سینی شاد ایدم کلدر
 اولدر نقطه فمدر کجا محسوس اولدی

و له
 کویان کویان کویان کویان
 ننگ زانست از ساخته هست درین ننگ
 کویان کویان کویان کویان
 ننگ زانست از ساخته هست درین ننگ
 کویان کویان کویان کویان
 ننگ زانست از ساخته هست درین ننگ

وله
 شيخ افندي نه كرسیده قیامت سولیر
 زدنیکر اود راز قضا بی قیامت سولیر

وله
 یاری تنها بویچی سوله هماراز دلی
 کوردم دیر شک اگر سنا که حالت سولیر

وله
 حشمت ظل اللیو کون آدمه هینر لولیک
 هینفاق نختنه دایر سکا صحت سولیر

وله
 بوینیز قاعده ارباب سخن بنینده
 دکلیوب سولور کاور آکا نوبت سولیر

وله
 کیمه عرض ایلیه لور در دلدل بیمار
 کناری جسمینده اطباء دخی غلت سولیر

وله
 سولور اوصافی و دلبری اما
 کامل نادره بزوار هله حکمت سولیر

وله
 قالمک اربطه عالمده نه قانقون نظر
 هر برای سوزده نینه چرخه عدل سولیر

وله
 کیمی سولور اوصاف لاوزده عازر سولیر
 کیمی سولور اوصاف لاوزده عازر سولیر

وله
 هر سسه وز قینی لوز خطیر بار سولیر
 درختکان بقدر صاحب دولت سولیر

وله
 کام ان قوی بود نیاره کیمی کورد سسه
 چشم پرخونله اغلرده شکایت سولیر

وله
 هین فککن جورنی شکلورنا اوصدق
 بیوسه ایچون یاریله رعودن اوصدق
 بوغجه غم یایله حاصله دنیا راز اوصدق

وله
 بر دولتا ایچون چرخه تمنا دن اوصدق
 بر وصل ایچون اعیاناره مدار دن اوصدق
 رونیکوره رک صفتی مرقی اوتدق
 می نوتدایدک قیدی مالایا اوتدق
 جورکله سنک لذت مافاتی اوتدق

وله
 هجر ایچکه رک ذوق ملاقاتی اوتدق
 نمود اوله لذت صهبان اوصدق
 قلدق هون جاها ایله بیوتوما
 که دولتک اربانیه که چرخه مدارا
 صنبه سوزده که همان تمندی بوسودا

وله
 دوشک قتی جو قدن هوس دولته اما
 اول داعیه بی دغده فرماد اوصدق

وله
تخلص غزل عجايب

تتمه
ازاده دلان نقلت هجرانده طيانت
هجرانده رخل آتش رخسارينه بايند
بن عمدا و صاندم دخی دلداريانم

اول چشمه کما ناره دل طفه نشاندر
دود دیده خندان نکمی منزل جاندر
هموره ايشم آنچو آه و فغاندر

دردم ينه رشوخ کما کشله يماندر
کيم غمزه و برو همان تير و کماندر

هر نيل چکيرد وزنه فیدل کوکلدر
سینم دخی آتشله دوکلکله و هلدر
اول شوق آيسه الفتہ و شفته و ملدر

کرمچه خي کلور لطا دوکلدر
ليکن چله ستر ايشبه انچي قاندر

اول کوميا حکيمه در غوشه نهانی
ماند کمان چشم قیلين انشفه دلانی
باریک او قدر کيم کوره مزديک لوانی

اول زلفی کندک او قدر اينجه میان
کيم حلقه زهکير کمر اولسه کز راندر

تتمه
ساحر ميد اوق آنمه در چشمه هله بلیم
کيم چکير يي با يي چکير خزان الله سينتم
صمصا ايه من انا دغی تيره نه عجب هم

مانند صد سينه عشاقه هر
از مایش سهم نکمی توز قوپر در

هر نيل چکيرد وزنه فیدل کوکلدر
سینم دخی آتشله دوکلکله و هلدر
اول شوق آيسه الفتہ و شفته و ملدر

کرمچه خي کلور لطا دوکلدر
ليکن چله ستر ايشبه انچي قاندر

اول کوميا حکيمه در غوشه نهانی
ماند کمان چشم قیلين انشفه دلانی
باریک او قدر کيم کوره مزديک لوانی

اول زلفی کندک او قدر اينجه میان
کيم حلقه زهکير کمر اولسه کز راندر

افقاده ييد جان به عشق او بود
هر لحظه بجا ده کيم بي تاب و تواندر

دل شمشکس حويله ماندا کبانده
يار استی چوق نقلت اغياره زنده
بولسم آنی نه اولم سنج

شصتن دشور برتر اکا ايشم افاده
دل قبضه عشقندک فریاد کماندر

تتمه
افقاده ييد جان به عشق او بود
هر لحظه بجا ده کيم بي تاب و تواندر

دل شمشکس حويله ماندا کبانده
يار استی چوق نقلت اغياره زنده
بولسم آنی نه اولم سنج

شصتن دشور برتر اکا ايشم افاده
دل قبضه عشقندک فریاد کماندر

تتمه
افقاده ييد جان به عشق او بود
هر لحظه بجا ده کيم بي تاب و تواندر

دل شمشکس حويله ماندا کبانده
يار استی چوق نقلت اغياره زنده
بولسم آنی نه اولم سنج

شصتن دشور برتر اکا ايشم افاده
دل قبضه عشقندک فریاد کماندر

تمه
ای افتخار بدین حسرت کله منند
در روز ایدر جبهه آنکه از قار منند
مران مجاز و ججاج سینه کی منند

بر کیم کنش آینه هله جز نجه نیک
سیرانیوه سینه کی بز جبار ندر
ای قانی کمان طوبی زاری بانکه
طوبی ندر با غبار ستمه ری بانکه
کنین کله لاقه بو قلد باری بانکه

ماند سیر کرد با غبار بانکه
ناو کی اینه بنی یا بانه زبانه ندر
لن سوزده نکله دنه افشاهاک
سوزده نصو رنجت سیاهاک
سوزده عشقند بن اول عشقند نیاهاک
بوضه عم

قاله کی میدا مجتده او مانک

تمه
خدیجه غریب ال جلدی کما بد که موفی
نماز لیکه غیری دل عشاقه مبینی
مجلد کل رحمنه افقاده بی معنی

اندی وقتن با صد بیان رامی حسنی
چو اول بته جیش خطن کور کی رواند

میدانی الوین خدی بو کله استاد بنخورد
بیشرو او بو ز مرم عرفانه اسر
پیرون کامل قوری معنای مگور

طاش دیکدی الوین زلی هم با صد هو
نیر قلم غار و عجیب یک اندر

وله
حد نکه کدم سو سو و روس سال
دل محل اولسه اود لاره هلو کار و سال
دهشتم اولده کام المده کس خالاه
عسکر سو له هر ساخه دل مال مال

اولسه ز او شو شه طول امیل
که مراد اولده ز آماده کر اولور سیه حال
دم اودمکه اوله آستو ایلیم هر دل
دم اودمکه همه عالم اوله مسرور حال

اصل کام اوله هلدیم و معدوم اوله هم
کیم اوله دله کدر دهر اوله کامه دلاله
دور اولدود لارا که اوله عالمده
کلا اسر و هر معدوم اوله مالک مال
کلا اسر و هر معدوم اوله مالک مال
کلا اسر و هر معدوم اوله مالک مال

نتبه
اولك عالمه بسلك الطور كرم
هسكار مدد كه اور حصه اور عال الغال
مصالح كادول ما حصل ملك و ملك
كه كور كور كسل عدو محامده محال
اور اولد اور اولد ادم ملك اراكه
غار كور هسكار ملكه عسكار و سوار ايسال
عالمه هسكاره كور اعسار اولور اكه سهل
حلور اولور اكا مكار مان سلق اولور
سكالور كه اول سورال حسان صار
كوكور دموا اولشه اعداد دمجه محال
جمله كرا اولشه معركه ده كرا روار
سر اعداد و كور او وسه اولد حال
داور ادا كرا سور اعداد كرا
ملك عالم و ممدوح دلاهل كمال
دار عالم دم علاكه سر معسور
كوكور اهل دله وسطه امر لال

نتبه
در اول ذكره اعلا كه اولور مطر كام
امر كه روا اولسه دمادم رونال
او كه ذكره مراد اول مطمع دل
هسكاره مصدحه درك وصال امال
اولسه كس جلال سكا عالمه محل
كه كدا اولكه در كه اولاده مال
هسكار ملك جكم و در ارسطو اينا
كه سكا ملهم اولور سلك كبر سبط لال
داور ملكه حدا اولسه اولور دم
اكا حدا اولسه طور حصر اولدم عد
اوله مهل سنه مدلكه كلك مسوع
اليم هسكار ايدل مامو محل اولسنه لال
كوكور اولور دم سوره سوار روار
كلن امر محال و حله ده كرا اول
در دس اهل دله عصر مدار هسكار
هسكار اهل كمال اولده در كار اهل

نتبه
دم دعوت اول امر عاده كامل
سكاده اصل اولور جم ملك هسكار محال
عاطله مساعدا اوله الله سكا هم
اوله هسكار امور كس سكا لال اول
مهسكار اولور كه در ارسطو هسكار اعمال
ماه نور كوكور اولور سكا لال
هم دعا حاصل علم عد سكا لال
داور عسكار اوله هسكار اول

Kaynaklar

- Arslan, Mehmet (hzl.) (2010). *Tayyâr-zâde Atâ Osmanlı Tarihi, Târîh-i Enderûn*. C. 4. İstanbul: Kitabevi Yay. 547-548.
- Bursalı Mehmed Tâhir (2000). *Osmânî Müellifleri*. C. II. Ankara: Bizim Büro Yay. 371.
- Çiftçi, Ömer (hzl.) (2017). *Fatîn Davud Hâtimetü'l-Eş'âr (Fatîn Tezkiresi)*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> [erişim tarihi: 14.12.2018]. 413-414.
- İpşirli, Mehmet (1995). "Enderun". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: TDV Yay. 185-187.
- Kesik, Beyhan (2014). "Kâmil, Enderunlu Hasan Kâmil Bey". <http://www.turkedebiyatiisimlersozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2871> [erişim tarihi: 14.12.2018]
- Kesik, Beyhan (2018a). "Bağdatlı Vakanüvis Ahmed Vâsif Efendi'nin Dîvânçesi ile Diğer Şiirleri". *ICOESS 2. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresi Bildiri Tam Metinleri Kitabı*. Ed. Prof. Dr. Kadir Ulusoy. <http://www.icoess.com/Pages/64/152/ICOESS-2018-B%4%BOLD%4%BOR%4%B0-TAM-MET%4%BONLER%4%B0--K%4%B0TABI> [erişim tarihi: 13.12.2018]: 419-450.
- Kesik, Beyhan (2018b). "Musullu Alî Behcet Efendi ve Şiirleri". *18. Türk Tarih Kongresi Bildiri Özetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay. 715.
- Kesik, Beyhan, F. Kola (2018). "Osmanlı Dönemi Şairlerinden Boyabatlı Fikrî'nin Bir Gazeli". *Uluslararası Geçmişten Günümüze Sinop'ta Türk-İslam Kültürü Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. I. Sinop: Sinop Üniversitesi Yay. 457-460.
- Kılıcı, Mehmet (hzl.) (2001). *Enderunlu Mehmet ^Mir'ât-ı Şîr*. Yüksek Lisans Tezi. Adana: Çukurova Üniversitesi.
- Kurnaz, Cemâl, M. Tatçı (hzl.) (2001). *Mehmed Nâil Tuman, Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, C. I-II. Ankara: Bizim Büro Yay. 840-841.
- Küçük, Sabahattin (1995). "Enderunlu Fâzıl". *İslâm Ansiklopedisi*. C. 11. İstanbul: 1995: 188-189.
- Oğraş, Rıza (hzl.) (2018). *Esad Mehmed Efendi Bağçe-i Safâ-Endüz*. <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/59393,esad-mehmed-efendi-bagce-i-safa-enduzpdf.pdf?0> [erişim tarihi: 14.12.2018]. 155.
- Şemsettin Sami (1996). *Kâmûsu'l-'Alâm. Tıpkıbasım*. C. 5. Ankara: Kaşgar Neşriyat Yay. 3816.
- Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1982). C. 5. "Kâmil Hasan Bey". İstanbul: Dergâh Yay. 132.
- Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (2004). "Kâmil". C. 5. Ankara: AKM Yay. 310.
- Uysal Bozaslan, Seda (2012). "Enderunlu Mehmet Âkîf'in Mir'ât-ı Şîr Adlı Tezkiresinin Muhtasar Bir Nüshası". *Turkish Studies=Türkoloji Araştırmaları* 7 (2): 2531-2568. http://www.turkishstudies.net/Makaleler/503051239_142Uysal%20Bozaslan%20Seda_S-2531-2568.pdf [erişim tarihi: 14.12.2018].

